

Citation:

J. Boeke, Levensbericht M.E.F.Th. Dubois, in:
Jaarboek, 1940-1941, Amsterdam, pp. 238-247

LEVENSBERICHT

VAN

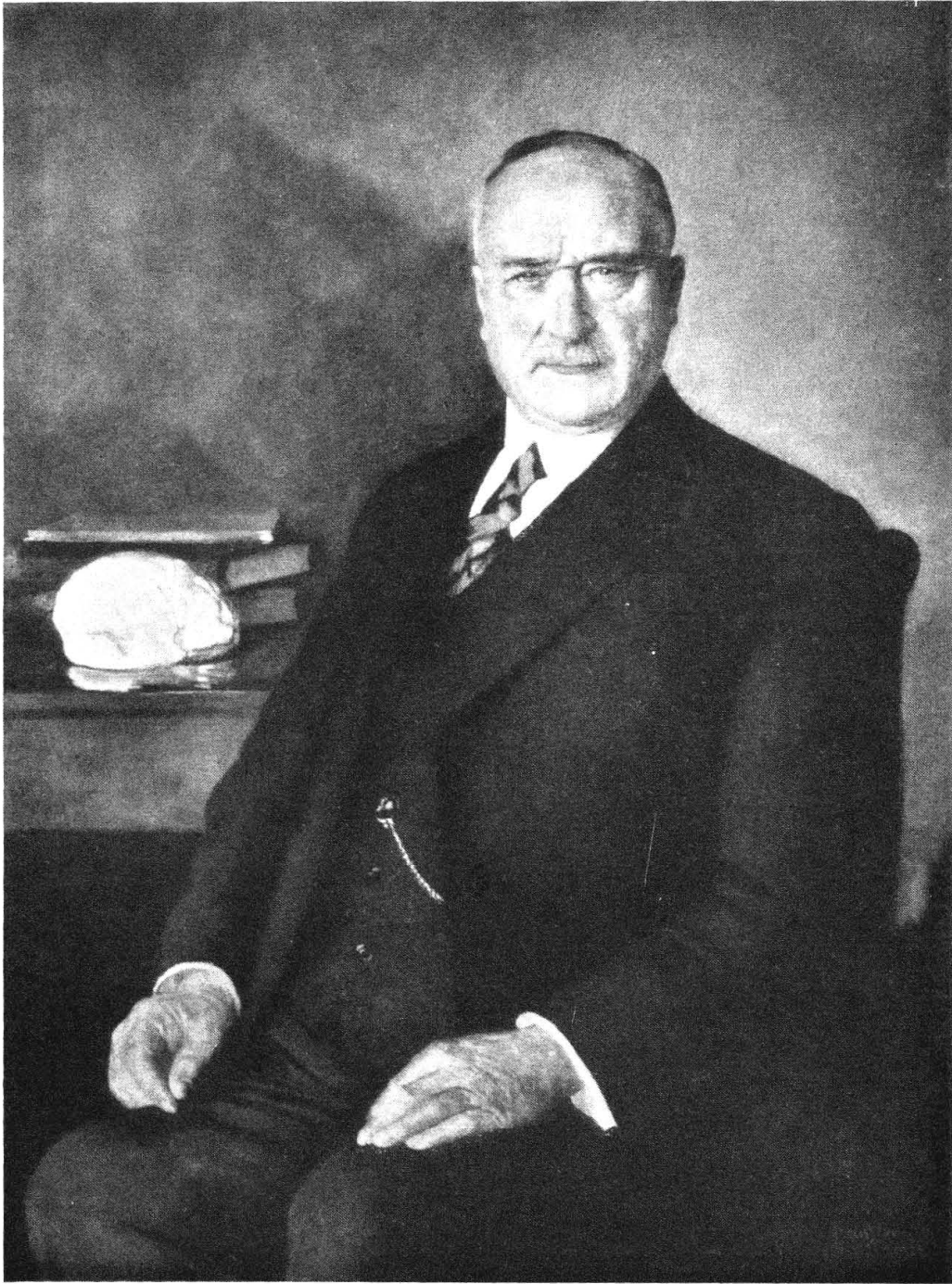
MARIE EUGÈNE FRANÇOIS THOMAS DUBOIS

(28 Januari 1858—16 December 1940)

Den 16den December 1940 overleed op zijn landgoed „de Bedelaer” te Haelen bij Roermond het rustend lid van de Afdeeling voor de Wis- en Natuurkundige Wetenschappen onzer Akademie Prof. Dr *M. E. F. T. Dubois*. In hem verliezen onze Akademie en ons land een zeer bijzondere persoonlijkheid en een geleerde, wiens naam over de geheele wereld bekend was.

Marie Eugène François Thomas Dubois werd den 28sten Januari 1858 te Eysden (Lb.) geboren. Zijn vader was *Jean Joseph Balthasar Dubois*, geboren te Thimister in België, doch als zesjarige jongen met zijne moeder, die een Hollandsche was, naar Eysden getrokken, waar zij bleven wonen, en waar hij zich later als apotheker vestigde en tot burgemeester werd gekozen. De moeder van *Eugène* was een Hollandsche, *Cathérine Floriberte Agnes Roebroeck* uit Eckelrade (Lb.). Van zijn vader, den apotheker, zal de jonge *Eugène Dubois* wel zijne voorliefde voor chemisch onderzoek en voor de geologie geërfd hebben. Reeds als leerling van de R.H.B.S. onderzocht hij in den St. Pietersberg bij Maastricht de kalksteenformatie op haar scheikundige samenstelling (gehalte aan phosphorzuur) en toonde hij aan, dat uit een mengsel van mergel en klei hydraulisch cement kon worden gebrand. Hij verzamelde toen reeds versteeningen uit dat „Maastrichtsche krijt”.

Opgroeiend in het huis zijner ouders bezocht de jonge *Eugène* in Eysden de Openbare lagere school en daarna in Roermond de Rijks-Hoogere Burgerschool. In 1877 deed hij eindexamen en werd in Amsterdam aan de Universiteit ingeschreven als student in de

Marie Eugène François Thomas Dubois,
28 Januari 1858—16 December 1940.

Medicijnen. Daar volgde hij de colleges van mannen als *Hugo de Vries*, *Place*, *Fürbringer*, *Stokvis* en *Hertz*. Den 16den Juli 1884 deed hij aldaar zijn arts-examen. Den doctorstitel verwierf hij eerst later (als leerling van de H.B.S. kon hij niet promoveeren), toen in 1897 hem door de Universiteit van Amsterdam deze titel honoris causa werd verleend (het eerste doctoraat honoris causa, dat door de Universiteit werd uitgereikt).

Na de voleindiging zijner medische studie begint een bewogen tijd voor *Dubois*. Reeds als student werd hij eerst assistent (student-assistent) bij de Physiologie en in 1881 assistent bij de Anatomie bij Prof. *Max Fürbringer*. In het zelfde jaar werd hij benoemd tot leeraar aan de Rijks-Normaalschool voor Teekenonderwijs en aan de R. Kunstnijverheidsschool. Na een paar jaren werd hij van assistent bij de anatomie tot prosector bevorderd. Zijn naam als wetenschappelijk man was toen reeds bekend geworden. Tot tweemaal toe werd hij aangezocht door de Universiteit van Utrecht om een lectoraat in de menschelijke anatomie op zich te nemen, doch *Dubois* bedankte. In 1886 werd hij tot lector in de menschelijke anatomie aan de Universiteit te Amsterdam benoemd en op aandringen van zijn leermeester *Fürbringer* nam hij dit lectoraat aan. Tijdens zijn prosectorschap bij de anatomie hield hij zich vooral met vergelijkend anatomisch onderzoek bezig en schreef o.a. een verhandeling „Zur Morphologie des Larynx”, waaruit verschillende afbeeldingen in de handboeken der vergelijkende anatomie zijn overgenomen.

Doch onweerstaanbaar geboeid door de evolutie-leer van *Darwin* en door het vraagstuk van de afstamming van den mensch, en in de vaste overtuiging, dat er overgangsvormen van den mensch op aarde moeten hebben geleefd en dat er overblijfselen daarvan zouden kunnen worden gevonden, gaf hem het meer theoretische laboratoriumwerk der vergelijkende anatomie geen innerlijke bevrediging. Meer en meer overtuigd als hij was van het bestaan van de „missing link” tusschen het menschelijk geslacht en de hoogst ontwikkelde diervormen, vestigde zich bij hem de vaste overtuiging, dat deze missing link niet in, doch buiten Europa zou te vinden

zijn, en dat men dan in onzen Oost-Indischen Archipel, de schakel tusschen Azië en Australië, de grootste kans zou hebben, om fossiele overblijfselen van dezen overgangsvorm te vinden. Zoo rijpte bij hem het besluit om ten koste van wat het wilde, naar dezen overgangsvorm te gaan zoeken.

Het door hem genomen besluit is kenmerkend voor het vaste karakter van *Dubois*. Het deed zien, hoe hij alles er voor over had om het doel, dat zijn intuïtie, zijn vaste wetenschappelijke overtuiging hem gewezen had, te bereiken. Zijn lectoraat, zijn zoo veel belovende wetenschappelijke carrière geeft hij op, en toen de Regeering niet van zins bleek om hem zoo maar naar Indië te zenden met de opdracht daar op de door hem aan te geven plaatsen wetenschappelijke opgravingen te doen, verbond hij zich voor den tijd van acht jaar als Officier van Gezondheid bij het Nederlandsch-Indische leger, in de hoop, dat hij, als hij hierdoor eenmaal in Indië zou zijn, wel in de gelegenheid zou worden gesteld, om op de door hem daarvoor uitgekozen plaatsen opgravingen te doen. In den aanvang viel hem dat tegen. Hij werd direct na zijn aankomst in Indië in het laatst van 1887 te Padang geplaatst, waar zijn tijd zoo geheel en al door den hospitaaldienst werd ingenomen, dat er geen tijd voor onderzoekingen overbleef. In het volgende jaar, in 1888 werd hij evenwel overgeplaatst naar Pajakombo, waar hij in de gelegenheid was om kalksteengrotten en de in dien steen aanwezige fossielen te onderzoeken. Daarbij kwam hem de kennis, reeds als schooljongen in Maastricht opgedaan, waar hij in den St. Pietersberg het „Maastrichtsche krijt” op zijn scheikundige samenstelling en op de daarin aanwezige fossielen had onderzocht, zeer te pas. Voor zijn eigenlijk onderzoek naar de voorvaderen van het menschelijk geslacht bleek echter deze fauna te jong te zijn.

Door een artikel, in dezen tijd door hem gepubliceerd „Over de wenschelijkheid van een onderzoek naar de diluviale fauna van Nederlandsch Indië en in het bijzonder van Sumatra”, en door zijn in Sumatra verrichte onderzoek werd de aandacht van de Regeering op hem en op zijn werk gevestigd. Men begreep in Buitenzorg, dat men aan een man als *Dubois* meer zou kunnen hebben als

wetenschappelijk onderzoeker, dan als een van de talrijke officieren van gezondheid van het leger in den gewonen dienst, en reeds in 1889 werd hij van dezen dienst vrijgemaakt, à la suite geplaatst en door de Indische Regeering met palaeontologische onderzoekingen belast, waarvoor hij de beschikking kreeg over 50 dwangarbeiders onder toezicht van twee geniewerklieden.

Nu was zijn weg gebaad. Hij kon zich wijden aan het wetenschappelijk onderzoek, dat hem naar Indië had gebracht.

In het eerst viel dit niet mede. Oorspronkelijk had hij zich voorgesteld, dat hij op Sumatra de grootste kans zou hebben, den overgangsvorm van de diervormen naar de minst ontwikkelde menselijke overblijfselen te kunnen vinden. Het reeds vermelde onderzoek van de in de kalksteenformaties bij Pajakombo ingesloten fossielen deed hem echter inzien, dat deze fauna te jong was om met vrucht naar den „missing link” te zoeken. De Regeering had hem alle mogelijke vrijheid gelaten wat betreft de wijze, waarop hij het hem opgedragen palaeontologisch onderzoek meende te moeten aanvatten, en zoo verplaatste *Dubois* zijn werkzaamheid naar Midden-Java, waar door *Van Rietschoten* fragmenten van een fossielen menschedel waren gevonden, die door *Dubois* zaakkundig in elkaar werden gezet en als een zeer primitieven, maar toch typisch menschelijken vorm (de „Wadjak I” volgens zijn naamgeving) werden beschreven. Een tweede, daarmee overeenstemmende schedel, de „Wadjak II”, werd door *Dubois* zelf gevonden. Het terrein hier bleek veel rijker aan fossielen te zijn dan in Sumatra, resten van in den tegenwoordigen tijd op Java totaal onbekende diersoorten (bijv. een nijlpaard) werden gevonden, en op het vinden van een aan allerlei fossielen uiterst rijke vindplaats bij Trinil aan de Solo-rivier, volgde een stroom van naar Holland verzonden kisten met fossielen, die in 1895 reeds tot niet minder dan 300 kisten was gestegen, die later nog werd uitgebreid, en die als collectie *Dubois* tegenwoordig niet minder dan 11000 afzonderlijke nummers bevat.

Daar bij Trinil, in de Kendenglagen dicht bij Ngawi, werden door *Dubois* in 1890—1892 de overblijfselen van den *Pithecanthro-*

pus erectus gevonden, die zijn naam over de geheele wereld bekend zouden maken, eerst in 1890 een fragment van een onderkaak, die aan den mensch deed denken (bij Kedoeng Broeboes), later op een andere vindplaats vele kilometers er van verwijderd, een kies, vervolgens een schedelkap en in het jaar daarop op 3 meter afstand van de schedelkap een tweede kies en 15 meter verder een linker dijbeen van typisch menschenlijken vorm, dat in vorm, teekening, kleur en fossilisatie zoo volkomen met de vorige vondsten overeenstemde, dat het door *Dubois* aan hetzelfde individu werd toegeschreven. Later (in 1932) beschreef hij uit zijn bovengenoemde verzameling nog 5 overblijfselen van dijbeenderen, die het zelfde karakter vertoonden.

Zelden is wel over een vondst van fossiele overblijfselen zoo veel gestreden, heeft een ontdekking zooveel twijfel, ergernis, wantrouwen, vreugde en opgewondenheid — al naarmate het standpunt, dat men tegenover de descendentie-leer en het vraagstuk van de afstamming van den mensch innam — veroorzaakt, als toen hij in 1893 van uit Batavia een telegram naar Europa zond, dat hij de overblijfselen van den overgangsvorm van de dierenwereld naar den menschevorm, de „missing link” van *Darwin*, gevonden had, en levendig herinner ik mij nog de vergadering in Amsterdam, waar mijn toenmalige chef, Prof. *Place*, mij als groote gunst medenam, waarop *Dubois*, juist uit Indië teruggekomen, aan zijne collega's de overblijfselen zelve vertoonde, de liefderijke voorzichtigheid, waarmede hij de op watten liggende fossielen aan ons toonde en den stralenden glimlach, waarmede hij zeide: dat is nu de missing link, maar zij is niet meer missing.

De verdere geschiedenis van deze fossielen, den strijd, die er om gewoed heeft, de uiterst talrijke publicaties, die er aan zijn gewijd, zal ik hier met stilzwijgen voorbijgaan. Maar kenmerkend voor de onverzettelijke overtuiging van *Dubois*, van zijn vaste geloof in zijn wetenschap, van zijn geduld en nauwgezetheid is wel, dat hij niet alleen steeds aan de fundamenteele waarde van zijn vondst is blijven vasthouden, maar ook die vondst voortdurend fijner is blijven bewerken. De binnenzijde van de schedelkap was bedekt

met een zeer dikke laag harde steenmassa, doch in jarenlangen arbeid is deze geheele massa door *Dubois* zoo uiterst nauwkeurig verwijderd (op het laatst door middel van een fijne tandboor, waardoor bij tienden van millimeters de laatste dunne lagen, die het beenoppervlak bedekten, werden afgeslepen), dat het binnen-oppervlak van den schedel onaangetast bloot kwam, zoodat de indrukzels der hersengroeven daarop konden worden waargenomen, waarna zij door *Kappers* en *Elliot Smith* nauwkeurig konden worden bestudeerd en met de hersenwindingen van den tegenwoordigen en den fossielen mensch konden worden vergeleken. Zoo heeft *Dubois* wel het geluk gehad om dit zoo belangrijke fossiel uit te graven (de verdere expedities vonden bijna niets, en alleen in den allerlaatsten tijd is door *Königswald* in de zelfde lagen nog een schedeldak opgedolven, dat op dat van den *Pithecanthropus* gelijkt), maar hij heeft zijn vondst tevens wetenschappelijk weten te bewerken, zoo voortreffelijk als dit maar eenigszins mogelijk kon worden geacht, en dit blijft zijn onsterfelijke verdienste. Doelbewust opgezet wetenschappelijk werk van den allereersten rang!

Naast dit palaeontologisch werk vond *Dubois* gedurende zijn verblijf in Indië nog den tijd om een voortreffelijk boek te schrijven over de klimaten van het geologisch verleden en de geschiedenis der zon, een werk, dat in het Duitsch en het Engelsch werd vertaald en waarin hij met groote scherpzinnigheid en buitengewone kennis van zaken de veranderingen dier klimaten, de verschuiving van het Poolgebied en de verandering van het daar heerschende klimaat beschrijft. Door zijne ontdekkingen omtrent de samenstelling van de palaeontologische Kendengfauna en haren samenhang met de Siwalikfauna, legde hij den grond vast voor alle verdere palaeontologische onderzoekingen in onzen Oost.

In 1895 vertrok hij uit Oost-Indië, waar de opgravingen volgens de door hem aangegeven richtlijnen nog eenige jaren werden voortgezet, begaf zich eerst naar Britsch-Indië en vervolgens naar Nederland, waar men met verlangen zijn komst tegemoet zag. In 1897 werd hij door de Amsterdamsche Universiteit tot Doctor honoris causa in de Plant- en Dierkunde benoemd, in 1899 volgde

hierop zijn benoeming tot buitengewoon hoogleeraar om onderwijs te geven in de kristallographie, mineralogie, geologie en palaeontologie. In 1907 werd dit in een gewoon hoogleeraarschap omgezet, en tot zijn 70ste jaar, ja nog eenigen tijd langer, is *Dubois* aan de Amsterdamsche Universiteit trouw gebleven. Dat hij tevens curator was van de mineralogische en palaeontologische verzamelingen van Teylers Museum in Haarlem (waar hij woonde) en directeur van de zoo uitgebreide verzameling van palaeontologische fossielen, door hem in Indië bijeen gebracht, zij hier terloops vermeld.

Zijn taak aan de Universiteit van Amsterdam leidde zijn opmerkzaamheid meer tot de geologie van ons land, en tal van verhandelingen over het ontstaan van den Hondsrug, de uit den jongeren ijstijd stammende diepe keilemlagen in Noord-Holland, den bodem van Tegelen, de geologie der duinen, het ontstaan der vennen, het grondwater in Noord-Holland enz. zijn van zijn hand verschenen. Wetenschappelijke excursies met zijne leerlingen vonden geregeld plaats en werden door de leerlingen, die daaraan deelnamen, buitengewoon gewaardeerd. Hij gaf zich daarop geheel zooals hij was, vroolijk, beminnelijk en opgeruimd, en, zooals een zijner leerlingen mij schreef, hij kon dan, als men 's avonds bij elkaar zat, lachen, dat hem de tranen over de wangen liepen, om de grappen, die werden gedebiteerd. Dan kwam de gemoedelijke Limburger weer boven, die hij in zijn ziel altijd gebleven is, en waarvan ook zijn brieven aan zijne vrienden (ik wilde, dat ik ze hier kon weergeven) steeds bleven getuigen.

Maar hoezeer ook veel van zijn tijd door deze problemen in beslag werd genomen, zijn grootste liefde ging toch altijd uit naar de boven beschreven vondst van den *pithecanthropus*, en zijn uiterst scherpzinnige onderzoekingen over de verhouding van lichaams- en hersengewicht en den door hem berekenden cephalisatiefactor bij de verschillende diervormen, onderzoekingen, die ook nu nog niets van hunne waarde hebben ingeboet, dienden ten slotte eigenlijk tot het vormen van een zoo breed mogelijke basis, om uit de fossiele overblijfselen van den *pithecanthropus*, dijbeen en schedelkap, tot een zoo volledig mogelijke reconstructie

van den lichaamsvorm te kunnen komen. En daarbij heeft *Dubois* niet alleen deze overblijfselen zoo nauwkeurig mogelijk bestudeerd, doch er kon geen nieuwe vondst worden beschreven, of hij gaf er zijn steeds welgefundeerd oordeel over ten beste in verband met de door hem gevonden overblijfselen. De overblijfselen zelve demonstreerde hij in de eerste jaren herhaaldelijk op tal van congressen in het buitenland. Later werd hij er hoe langer hoe geheimzinniger mede, en slechts weinigen konden ze te zien krijgen. Hierover straks nader.

Aan eerbewijzen heeft het *Dubois* niet ontbroken. Hij was in de geheele wetenschappelijke wereld bekend. Van tal van anthropologische en zoölogische gezelschappen in het buitenland was hij eerelid of corresponderend lid, in Parijs werd hem in 1896 de gouden medaille van den Broca-prijs toegekend, van het Museum of Natural History in New York was hij eerelid, in 1938 werd hem door de Asiatic Society of Bengal for Contributions to the study of Anthropology in Asia de gouden medaille toegekend, waaraan de naam van *Thomas Nelson Annamdale* was verbonden. In 1919 werd hij tot lid onzer Akademie benoemd, de Regeering erkende zijne verdiensten door hem te benoemen tot Ridder in de Orde van den Nederlandschen Leeuw. Het hem door de Universiteit van Amsterdam verleende eeredoctoraat werd reeds vermeld.

Dubois heeft een moeilijk leven gehad. Zijn breuk met den Katholieken Godsdienst, waarin hij was opgevoed, bracht tal van latere verwickelingen met zich mede. Het spreekt van zelf, dat zijn wetenschappelijke overtuiging, die zoo nauw samenhang met het vraagstuk van de afstamming van den mensch, dat zoozeer in staat is, om de hartstochten van vele menschen te ontketenen, vooral in den tijd van de opkomst en den strijd voor of tegen de Darwiniaansche opvattingen, den tijd waarin de vondst van *Dubois* viel, hem naast veler groote waardeering ook vaak heftige kritiek bezorgde. De vondst van *Dubois* was en bleef jaren lang het middelpunt van een strijd, die zich ook, vaak vooral, buiten de wetenschappelijke wereld afspeelde. Felle kritiek op zijn opvattingen bleef hem niet bespaard. Zijn strijdbare natuur maakte, dat hij steeds op de bres

bleef staan, waar het gold de verdediging van wat hij als waarheid opvatte. Om die waarheid was het hem te doen; daarvoor bleef hij strijden. Doch het is te betreuren, dat hij deze felle kritiek vaak opvatte als tegen zijn persoon gericht en niet alleen tegen zijn werk en tegen de wetenschappelijke overtuigingen, van de waarheid waarvan hij overtuigd was. Daardoor werd hij met de voorwerpen, die hij gevonden had, steeds geheimzinniger. Hierbij kwam, dat, zooals boven reeds werd vermeld, hij steeds bezig was met het perfectionneeren van de fossielen en het vrij maken van de steenmassa, waarin de schedelkap was besloten. Niemand kreeg in latere jaren de fossielen meer te zien, terwijl hij ze vroeger steeds met voorliefde demonstreerde. Wat heeft het ons indertijd, als commissie door de Akademie benoemd, om deze zaken met *Dubois* te bespreken en in orde te brengen, moeite gekost, om hem er toe te brengen, van de door hem bewerkte voorwerpen nieuwe afgietsels te laten maken, om die ook door anderen te kunnen doen bewerken. Maar toen hij eenmaal tot een verdere publicatie over de bewerkte schedelkap was besloten, was hem ook geen moeite te veel, om dit met de uiterste zorgvuldigheid en nauwkeurigheid te doen. Ook met zijne palaeontologische verzameling ging het niet zoo vlot. *Dubois* zelf had geen tijd gevonden voor eene definitieve bewerking van de fossielen (ruim 11000 in aantal). Slechts werden door hem vijf verschillende dijbeenstukken van den *pithecanthropus* daarin gevonden en nauwkeurig beschreven. Maar de verschillende pogingen, door anderen in het werk gesteld, om de verzameling ergens voorgoed onder te brengen en tot een bewerking er van definitief over te kunnen gaan, werden steeds weer met wantrouwen door hem gade geslagen. Ook achter de meest belangelooze pogingen dit zoo goed mogelijk te regelen zocht hij vaak andere beweegredenen van politieken of godsdienstigen aard. Ten slotte werd de verzameling (waarvan *Dubois* tot zijn dood directeur is gebleven) in Leiden ondergebracht, en met behulp van Dr. *Brongersma* en wijlen Pater *Berntsen* eenigermate geordend en gecatalogiseerd, zoodat er gegronde hoop bestaat, dat deze zoo belangrijke collectie goed bewerkt zal worden, wat bij de uitgebreidheid

er van zeker nog tal van jaren in beslag zal nemen. Dat heeft *Dubois* in de laatste jaren van zijn leven, die hij op zijn landgoed te Haelen, „de Bedelaer” doorbracht, zeer verheugd. De in dit alles gemoeide autoriteiten heeft het zeker veel hoofdbrekens en geduld gekost.

Maar dit wantrouwen en die achterdochtigheid, die hem tot een eenzelvigen in zich gesloten persoon maakten, lagen ten slotte slechts aan de oppervlakte. Voor zijn vrienden bleef *Dubois* de beminnelijke, open, trouwhartige mensch, die steeds voor anderen klaar stond, wien geen moeite te veel was, die zijn bezwaren eerlijk aangaf, en die steeds voor de waarheid streed. Als vriend kon men op hem staat maken, in zijn wetenschap kwam hij altijd voor de waarheid op, zonder aanzien des persoons. Niet dat hij in zijne wetenschappelijke opvattingen versteend was, integendeel, zijn geheele opvatting omtrent de evolutie in de natuur, omtrent de theorieën en zienswijze van *Darwin* en *Haeckel*, heeft in de laatste jaren van zijn leven groote veranderingen ondergaan, maar als hij eenmaal van de waarheid van een of andere opvatting overtuigd was, bleef hij daarvoor op de bres staan en strijden, zoolang hij kon. Steeds bleef hij hoffelijk en welwillend, zoolang zijn argwaan niet werd opgewekt. Dan stond hij vast op zijn stuk.

Op onze Akademie-vergaderingen kwam hij vaak, en met groote belangstelling volgde hij de voordrachten.

In hem is een goed en trouw vriend, een goed en beminnelijk en eerlijk mensch, een wetenschappelijk geleerde van den eersten rang, een voortreffelijk vaderlander, ten grave gedaald, een man, aan wien wij grooten dank verschuldigd zijn.

Eere zij zijn nagedachtenis.

J. BOEKE